

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/114/216-219>

Gülmarə Quliyeva

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti
<https://orcid.org/0009-0004-8206-0652>
gulnaraguliyeva210@gmail.com

Kamil Məcidli

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti
magistrant
<https://orcid.org/0009-0008-1361-0787>
kmecidov0@gmail.com

Aqrobiznesin idarə edilməsi və onun sosial aspektləri

Xülasə

Aqrobiznesin idarə edilməsi yeni institusional iqtisadiyyatda ən vacib məsələlərdən biri hesab olunur. Müasir aqrar iqtisadiyyatın əsas xüsusiyyəti aqrobiznes subyektlərinin şəbəkə formalarının yaradılmasına gətirib çıxaran sürətlə inkişaf edən idarəetmə mexanizminə ehtiyacdır. Bu nöqteyi-nəzərdən şəbəkələrə çoxsəviyyəli şaquli və üfüqi əlaqələri olan idarəetmə strukturlarının birləşməsi kimi baxmaq olar. Şəbəkə idarəçiliyi çoxmərhələli biznes müqavilələrinin konfigurasiyalarını özündə birləşdirən institusional mexanizm kimi müəyyən edilə bilər. Beləliklə, şəbəkə idarəetməsinin əsas komponentləri onun strukturlarının paylanması və onların qarşılıqlı əlaqələrinin inkişafı mexanizmidir. Bununla belə, fermerlər və şaquli şəkildə əlaqələndirilmiş təchizat zəncirlərinin iştirakçıları arasında şəbəkələr yalnız son 20 ildə Avropada mühüm rol oynamağa başlayıb.

Kooperativ mülkiyyətinin məqsədi əməliyyat xərclərini minimuma endirmək üçün əməliyyat strategiyası kimi izah olunur. Fermerlər kənd təsərrüfatı kooperativinə sahib olduqda və buna görə də ona nəzarət etdikdə və idarə etdikdə, aktivin yerli və müvəqqəti xarakterindən irəli gələn potensial quldurluq vəziyyətlərindən qaçırırlar. Kooperativlərə çox vaxt korporativ ruhlu sosial qruplar deyilir. Yerli kooperativlərdə fermerlər arasında qarşılıqlı asılılığın formalaşması kənd icmalarının əsas fərqləndirici xüsusiyyətləri olan yaxın şəxsi tanışlıq və möhkəm sosial əlaqələrin nəticəsi kimi izah olunur.

Açar sözlər: aqrobiznes, struktur, strategiya, əməkdaşlıq, sosial aspekt

Gulnara Guliyeva

Azerbaijan State Agrarian University
<https://orcid.org/0009-0004-8206-0652>
gulnaraguliyeva210@gmail.com

Kamil Majidli

Azerbaijan State Agrarian University
Master student
<https://orcid.org/0009-0008-1361-0787>
kmecidov0@gmail.com

Management of Agribusiness and its Social Aspects

Abstract

Agribusiness management is considered one of the most important issues in the new institutional economy. The main feature of the modern agrarian economy is the need for a rapidly developing management mechanism that leads to the creation of network forms of agribusiness subjects. From this point of view, networks can be seen as a combination of management structures with multi-level vertical and horizontal connections. Network governance can be defined as an

institutional mechanism that includes configurations of multi-stage business contracts. Thus, the main components of network management are the mechanism for the distribution of its structures and the development of their interconnections. However, networks between farmers and participants in vertically coordinated supply chains have only started to play an important role in Europe in the last 20 years.

The purpose of cooperative ownership is explained as an operational strategy to minimize operating costs. When farmers own and therefore control and manage the agricultural cooperative, they avoid situations of potential robbery arising from the local and temporary nature of the asset. Cooperatives are often referred to as social groups with a corporate spirit. The formation of interdependence among farmers in local cooperatives is explained as the result of close personal acquaintance and strong social ties, which are the main distinguishing features of rural communities.

Keywords: *agribusiness, structure, strategy, cooperation, social aspect*

Giriş

Təşkilati strukturun məzmunu onun xidmət etdiyi məqsədlər və konkret təşkilatda hansı idarəetmə proseslərini təmin etmək nəzərdə tutulduğu ilə müəyyən edilir. Müasir aqrobiznes üçün təşkilati strategiyanın seçilməsi məsələləri də kifayət qədər vacibdir. Kənd təsərrüfatı müəssisələrinin həcmi artır, kənd təsərrüfatı holdinqləri yaradılır, üfüqi və şaquli kooperasiya və inteqrasiya prosesləri gedir. Bütün bunlar iqtisadi münasibətləri çətinləşdirir və konkret kənd təsərrüfatı müəssisəsi və ya formalaşması üçün ən uyğun olan optimal təşkilati strukturun seçilməsini zəruri edir (Yermekova, Romanenko, Zhanibekova, Aitzhanova, Apakhayev, 2024, s. 150).

Tədqiqat

Elmi, texniki və texnoloji dəyişikliklərin sürətlənməsi, müştərilərin tələbatının daha yaxşı ödənilməsinə ehtiyac daha çevik və adaptiv idarəetmə strukturlarının formalaşmasında ifadə olunan müəssisə idarəetməsinin təşkilati strukturlarının yenidən qurulmasına səbəb oldu (Sakkaraeva, Abdurashitov, 2024, s. 120). Bu proses bölmə, layihə və matris strukturlarından istifadə təcrübəsi ilə çox asanlaşdırılır. İdarə formalarından istifadə müəssisələrin təsərrüfatdaxili bölmələrinin fəaliyyətinin müstəqilliyini genişləndirməyə kömək edir. Layihə matrisi strukturlarından istifadə öz növbəsində müvəqqəti komandalara və hədəf qruplarının idarəetmə problemlərinin həllində effektivliyini sübut edir, üfüqi münasibətlərin dəyərinin, komandada işləmək bacarıqlarının reallaşmasına səbəb olur. Beləliklə, effektiv aqrobiznesin təşkilati aspektlərinin öyrənilməsi onun aktuallığını göstərir (Amrahov, Həjiyeva, Mirzazadəh, Taghiyeva, Karimova, Karimov, 2023).

Tədqiqatlar göstərir ki, aqrobiznesin təşkili və aparılması strategiyası şirkətin uğuru üçün texnologiya, xərc səviyyələri və bazar şəraitindən heç də az əhəmiyyət kəsb etmir (Osinubi, Ajide, 2022, s. 261). Bu baxımdan birinci yanaşma təşkilati strukturların formal və qeyri-rəsmi olaraq bölünməsinə nəzərdə tutur. Formal struktur təşkilatın iqtisadi fəaliyyəti prosesində məqsədlərinə çatmağa yönəlmiş istehsal və sosial problemlərin həlli üçün konkret işlərin əlaqələndirilməsi nəzərə alınmaqla müəyyən edilir. Qeyri-rəsmi struktur daxilində şəxsiyyətlərarası münasibətləri əks etdirir (Mirzazad, 2023).

Xətt və daxili biznes bölmələri arasında funksiyaların bölgüsü bu bölmələr və onların müvafiq menecerləri tərəfindən yerinə yetirilən məqsəd və tapşırıqların növləri ilə bağlıdır (Zubareva, Pylypenko, 2016, s. 860). Eyni zamanda, xətt rəhbərləri müəssisənin əsas məqsədlərinə nail olmaq üçün, heyət rəhbərləri isə əsas məqsədlərə tabe olan ikinci dərəcəli vəzifələrin həllinə cavabdehdir (Vartanova, 2016, s. 32). Onların fəaliyyəti təşkilatın əsas məqsədlərinə nail olmaq üçün əlverişli şərait yaratmağa kömək edir (Petuhova, 2020, s. 38).

Struktur transformasiya və təkmilləşdirmənin ən ümumi məqsədi onun optimallaşdırılmasıdır (Amrahov, Rahimli, Mirzazadəh, İbrahimli, Valizadəh, 2023, s. 167). Optimal dedikdə sosial

tələbatları ödəyən, onların dəyişikliklərinə tez və adekvat reaksiya vermək qabiliyyətinə malik olan, minimum xərcə son məhsulun istehsalını təmin edən iqtisadi struktur başa düşülür (Mirzəzadə, 2024, s. 55).

Bazar prinsipinə əsaslanan təşkilati strukturlar, artıq idarəetmə qruplarına malik olan və fəaliyyət göstərən iş mərkəzləri və qruplarının kifayət qədər maliyyə müstəqilliyi ilə daxili xərclər uçotunun xüsusiyyətlərini praktiki olaraq əks etdirir (Mirzəzadə, 2022, s. 25). Struktur bölmələr arasında təşkilat daxilində münasibətlər satış prinsipinə əsaslanır, lakin qiymətlər, bir qayda olaraq, onun rəhbərliyinin nəzarəti altındadır (Amrahov, Mirzəzadəh, Guliyeva, Gazanfarova, 2024, s. 425).

Nəticə

Son zamanlar informasiya mühitində uğurla fəaliyyət göstərən şirkətlərin yeni tipləri nəzərdən keçirilir: çoxölçülü, iştirakçı, sahibkarlıq tipli təşkilatlar. Bu tip təşkilatların mövcud olmaq hüququ var, lakin onların hamısını gələcəyin şirkətləri kimi xarakterizə etmək olmaz. Göstərilən növlərin ilk ikisini özündə birləşdirən üfüqi korporasiya liderlik edir. Onların təşkilati strukturu hər birinin konkret məqsədləri olan əsas proseslər ətrafında formalaşır. Üfüqi korporasiya adətən idarəetməyə proses yanaşmasına əsaslanır. Bu, azaldılmış şaquli idarəetmə ilə düz bir iyerarxiyadır.

Üfüqi təşkilati strukturlarla işləməyin əsas üstünlüklərinə aşağıdakılar daxildir:

- şirkətin artan çevikliyi, daim dəyişən bazar tələblərinə maksimum uyğunlaşma;
- irrasional xərclərin azaldılması;
- təşkilatın bütün resurslarının səfərbər edilməsi.

Lakin şaquli iyerarxiyik strukturları daha düz olanlarla əvəz etmək mürəkkəb, ağırlı və uzunmüddətli prosesdir. Müstəqilliyin üstünlüklərinin müvəqqəti çarpaz funksional komandaların üstünlükləri ilə birləşməsi, bazar münasibətlərinin təşkilatlara nüfuz etməsi şəbəkə təşkilati idarəetmə strukturlarının inkişafına təkan verir. Şəbəkə layihəni həyata keçirmək üçün müxtəlif müəssisə, təşkilat və firmaları, hətta onların filiallarını birləşdirir.

Beləliklə, elmi-texniki və texnoloji dəyişikliklərin sürətlənməsi, müştərilərin tələbatının daha yaxşı ödənilməsi zərurəti müəssisə idarəetməsinin təşkilati strukturlarının yenidən qurulmasına gətirib çıxarır ki, bu da daha çevik idarəetmə strukturlarının formalaşmasında ifadə olunur.

Ədəbiyyat

1. Amrahov, V., Rahimli, F., Mirzəzadəh, N., İbrahimli, G., Valizadəh, H. (2023). Satisfying the consumer demand for agricultural products: Possibilities and its prediction. *Scientific Horizons*, 26. 7., 160-170
2. Amrahov, V.T., Həjjiyeva, S.I., Mirzəzadəh, N.G., Taghiyeva, N.I., Karimova, M.H., Karimov F.J. (2023). Efficiency Of Using Human Resources In The Agricultural Field: Main Criterias And Priorities. *Tec Empresarial Journal* Vol.18 No.2
3. Amrahov, V.T., Mirzəzadəh, N.G., Guliyeva, K.N, Gazanfarova, J.V. (2024). Economic Effectiveness and Forecasting of Scientific Activity in Azerbaijan. *International Journal of Religion* 5(7), 422-430
4. Mirzəzadə, N.G. (2022). Napravleniya povysheniya zanyatosti v agrarnom sektore. *Scientific Collection «InterConf»*, 135, 23-27.
5. Mirzəzadə, N.G. (2023). *Eksportnyy potentsial agropromyshlennogo kompleksa Azerbaydzhana: vozmozhnosti i priority.* Vestnik Vyatskogo gosudarstvennogo tekhnicheskogo universiteta. №1.
6. Mirzəzadə, N.Q. (2024). Təşkilatların strateji potensialının təhlilinin əsasları. “*Kooperasiya elmi-praktiki jurnalı*”. №4(75), 51-59.
7. Osinubi, T.T., Ajide, F.M. (2022). Foreign direct investment and economic complexity in emerging economies. *Economic Journal of Emerging Markets*, 14(2), 259–270.

8. Petukhova, M.S. (2020). Metodicheskiye osnovy strategicheskogo planirovaniya v otrasli rasteniyevodstva. *Mezhdunarodnyy sel'skokhozyaystvennyy zhurnal*. №1(373), 37-39.
9. Sakkarava, D., Abdurashitov, A. (2024). Application of environmental, social and governance practices in agriculture. *Scientific Horizons*, 27(12), 116-127
10. Vartanova, M.L. (2016). Osnovnyye napravleniya obespecheniya prodovol'stvennoy bezopasnosti v Rossiyskoy Federatsii. *Regional'nyye problemy preobrazovaniya ekonomiki*. № 5(67), 29-39.
11. Yermekova, Zh., Romanenko, S., Zhanibekova, G., Aitzhanova, B., Apakhayev, N. (2024). Integration of digital technologies to improve the efficiency of small and medium-sized agricultural enterprises. *Scientific Horizons*, 27(12), 142-152
12. Zubareva, YU. V., Pilipenko, L.M. (2016). Problemy vedeniya agrobiznesa i napravleniya ikh resheniya. *Fundamental'nyye issledovaniya*. №12-4, 858-862.

Daxil oldu: 14.12.2024

Qəbul edildi: 19.03.2025